

Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme

An Examination On The Concept Of Levantine And Levantines

Raziye OBAN (ÇAKICIOĞLU)*

ÖZET

Yerleşik yabancılar konusu son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de üzerinde önemle durulan konulardan biri haline gelmiştir. Levanten toplumu da ülkemizde bu kavram içerisinde tarihteki yerini almıştır. Ayrıca Levantenlik, yüzyıllardır ve özellikle de ondokuzuncu yüzyılda üzerinde önemli tartışmalara neden olmuş bir kavramdır. Levantenler, Osmanlı sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamında Tarihi coğrafyamız açısından son derece önemlidir.

ANAHTAR KELİMELER

Levanten, İzmir, İstanbul, Dil ve Kültür.

ABSTRACT

The topic which is related to the Resident foreigner is being one of the subjects in Turkey like all over the World in recent years. In our country, the society of Levantines is also take place in history, inside of this concept. Furthermore Levantine is the most debatable concepts for centuries, especially, during the 19 century. In addition, Levantine’s in terms of geography and concept in our historical geography has an important place affecting the socio-economic and cultural life of the Ottomans.

KEY WORDS

Levantine, İzmir, İstanbul, Language and Culture.

---

* Arş. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı

GİRİŞ

Amaç ve Metot

Bu çalışmada, çok farklı bakış açılarıyla yazar ve gezginlerin notları ve çeşitli ansiklopediler incelenerek tarihsel süreçte Levanten kavramı üzerinde yürütülen tartışmalar ve yirminci yüzyılda üzerinde uzlaşılan tanımlamalar, **çeşitli kaynaklar verilerek** irdelenmektedir. Ayrıca bir coğrafi alan olarak Levantenlerin Türkiye’de özellikle İzmir ve İstanbul’da yerleşmelerine etken olan etmenler ele alınmaktadır. Bu bölge ve kavramın Türkiye için ayrı bir önemi bulunmaktadır. Çünkü Anadolu, özellikle ondokuzuncu yüzyılda Levantenlerin yaşamı ve Türk toplumunun değişim sürecine eşlik eden yönleriyle bu kavram üzerindeki tartışmaların ana kaynağı olmuştur. Çalışmanın birinci kısmında çeşitli kaynakların ışığında tarihsel süreçte Levanten kavramı, ikinci kısmında ise Levanten toplumu üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Güncelliği, çalışmayı dikkate değer kılmaktadır.

TARİHSEL SÜREÇTE LEVANTEN TERİMİ

Levanten kelimesi, Fransızca “Lever” sözcüğünden türemiştir. Doğmak ve Doğu anlamlarına gelen sözcük, Doğu Akdeniz ülkelerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Genel bir ifadeyle, Levanten, Avrupalı bir aileden gelerek, bir Doğu Akdeniz ülkesi olan Türkiye’de İzmir’e-İstanbul’a yerleşenleri ifade etmektedir. Ortak kabul edilen bir tanımlaması olmayan Levantenler, yerli azınlık gruplar ile Batılı insanlar arasında farklı bir toplum ve kültür olarak görülmektedir. Bu toplumu meydana getirenler, İngiliz, İtalyan, Fransız, Macar ve Slav kökenlidir (Ansiklopedia Britannica: 1000; Arna, Yeni Asır, 2004; Atalay, 1992: 21; Beyru, 2000: 13; Erpi, 1987: 10; Keskiner, 2006: 19; Pınar, 2006: 93; Yumul, Dikkaya, 2006: 10- 194; Harris, 2005: 5-150; Oban, 2006/1: 170-171). Levantenler, Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarında hem devlet işlerinde hem de ticari hayatta oldukça yönlendirici etkiye sahip bir topluluktur.

Tarihsel süreçte Levanten kelimesinin ne zamandan beri kullanıldığını anlamak için öncelikle ünlü seyyahların notlarına bakmak yerinde olacaktır. Örneğin, **Tancoigne**, herhangi bir ülke kökenli olup da, Türkiye’de doğan, evlenen, yerleşen ve Yunanca dil ve adetlerini benimsemiş bulunan insanlar Levanten’dir, demektedir (Aktaran: Beyru, 2000: 13).

Pınar'ın naklettiğine göre ise; onyedinci yüzyılda ünlü Fransız seyyah Tavernier, seyahatleri sırasında karşılaştığı insanları "Latin" olarak nitelendirirken, çağdaşı olan bir diğer Fransız seyyah Jacop Soppoon ise bunları "Venedikliler ve Cenevizliler" olarak tanımlamaktadır. Aynı insan topluluğunu 18. yüzyılda Tournefort; "Venedikli, Cenevizli ve Maltalı" olarak belirtmektedir. İngiliz seyyah Pocacke ise çıktığı Doğu seyahatinde, İzmir ile ilgili gözlemlerini aktardığı bölümde, "Levant" terimine yer vermiştir. 1750'lerde Anadolu'ya gelen ve bir süre de İzmir'de konaklayan Alman misyoner S. Schulz, bu insanlardan "Katolik", aynı yılın sonlarında gelen Cristoph W. Lüdeke ise "Romalıların torunları" olarak bahsetmektedir. Yine Pınar'a göre, Doğu'daki bu insanları tanımlamak, Batı Avrupalının karşılaştığı her şeyi tanımlama ve kavramlaştırma çabasından ileri gelmektedir. Üstelik Avrupa uygarlığını da biricikleştirmektedir. Avrupa'ya göre Levantenlik, kökeni her ne kadar Avrupalı olsa da Avrupa dışında kalanlarla kendisi arasındaki zihniyet ayırımına işaret etmektedir (Pınar, 2006: 33-35).

İlhan Pınar'a göre Levanten kavramı, Batı Avrupa'nın dünya egemenliğine giden yolda karşılaştığı kendi dışındaki her şeyi tanımlama merakından ortaya çıkmıştır. Tıpkı Haçlı Seferleri'ne çıkan her mümin'in "yolcu", ya da bu kutsal topraklarda ve çevresinde yerleşen genellikle Latin, Malta ve Fransız Katoliklerinden oluşan insanların önceleri İtalyan şehir cumhuriyetlerinin varlığına bağlı olarak "Venedikli, Cenevizli veya Padovalı" olarak geldikleri şehrin adıyla anılması gibi. Ancak Batı Avrupa düşünürleri, bu Avrupalılık anlayışını kabul etmemişlerdir. Çünkü bu insanlar her ne kadar atalarının topraklarını kendi toprakları olarak kabul etse ve kendilerini Avrupalı olarak görse de, kendilerine sorulan "hangi ulustansınız?" sorusuna verdikleri "Latin ya da Katolik" cevabı, onları tatmin etmemiştir (Pınar, 2006: 34).

Çeşitli ansiklopedilerde ise tarih sıralamasına göre şu tanımlamalar yer almaktadır:

Türk Ansiklopedisi'nde Levanten (Fransızca, Levantin), Avrupa asıllı olup Yakın Doğu ülkelerine yerleşmiş ve evlenmeler yoluyla soyu karışmış kimse, olarak tanımlanmaktadır. Aynı çalışmada, uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu idaresinde bulunan Yakın Doğu ülkelerine, özellikle kapitülasyonların kabulünden sonra çeşitli sebeplerle gelip yerleşmiş olan Avrupalıların, zamanla kendi aralarında ve başka ırktan olanlarla evlenerek hayli çoğalmış oldukları vurgulanmaktadır. Bu toplumlar, içinde buldukları şartların neticesi olarak gelenek, görenek, şive ve vb. yönlerden değişik bir biçim almış olup Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul, İzmir, Antalya, Beyrut, İskenderiye vb. merkezlerde

toplanmışlardır. Halen buralarda Levantenler vardır (Türk Ansiklopedisi, (1976, Cilt: 23, s: 13).

Yeni Türk Ansiklopedisi'nde Levanten, Akdeniz'in doğu sahillerinde ve buralardaki ülkelerde (Yakın Doğu) dünyaya gelmiş veya buralarda yerleşip ticaret yapan, aslen Avrupalı, çok kere uzun kalışlar ve evlenmeler dolayısıyla soyu karışmış kimse, Yakın Doğu'lu olduğu halde Avrupalılık taşıyan "tatlı su frengi" denilen tipler, şeklinde tanımlanmaktadır (Yeni Türk Ansiklopedisi, (1985: Cilt: 6, s: 2072).

Aynı ansiklopedide şöyle devam etmektedir: Bahis konusu ülkeler, uzun süre Osmanlı (Türk) idaresinde kalmıştı. Burada, daima ticaret maksadıyla bulunan Avrupalılar vardı. Bunların sayısı kapitülasyonların kabulünden sonra hızla arttı. Belli merkezlerde yerleşip kendi aralarında veya başka ırktan olanlarla evlenerek çoğaldılar ve özel bir tip oluşturdular. Beden özellikleriyle birlikte, gelenek, görenek ve kültürleriyle şivelerinde de değişiklikler meydana geldi. İmparatorluğun son zamanlarında daha çok deniz ticaretinin yoğun olduğu İstanbul, İzmir, Antalya, Beyrut, İskenderiye ve benzeri yerlerde toplanmışlardır (Yeni Türk Ansiklopedisi, (1985: Cilt: 6, s: 2072).

Ana Britannica'da Levanten (Fransızca Levantin "Doğulu"), Osmanlı döneminde özellikle Tanzimat sonrasında İstanbul'da ve büyük liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle uğraşan, Müslüman olmayan azınlıklar, olarak belirtilmektedir (Ana Britannica, (2004, Cilt:14, s: 435).

Ali Püsküllüoğlu, "Türkiye Türkçesinin En Büyük Sözlüğü" adlı çalışmasında Levanten'i, Yakın Doğu ülkelerine yerleşmiş, oralarda yaşayan ayrı ırktan, ayrı dinden kimselerle evlenerek soyu karışmış Avrupa asıllı kimse, olarak tanımlamıştır (Püsküllüoğlu, 2005: 1195).

Mehmet Doğan'ın, "Büyük Türkçe Sözlük" adlı çalışmasında Levanten, Yakın Doğu ülkelerinde yerleşmiş Avrupalı ailelerin soyundan olup, bu ülkelerde doğup büyümüş, bu yüzden buldukları yerin kültürünün az çok tesirinde kalmış, bununla birlikte Avrupalılık iddiasında olan kimse, doğu ülkelerinde doğmuş Latin, Tatlısu frengi, Levantenlik ise, Levanten olma hali, Levanten'e uygun davranış, olarak tanımlanmıştır (Doğan, 2005: 839).

Bazı yazar ve düşünürler, bu sözlüklerden ve seyyahların notlarından yola çıkarak Levantenler konusunda şu açıklamaları yapmışlardır:

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi adlı çalışmada **İlber Ortaylı'ya** göre Levanten kelimesi (Doğulu) ile Doğu Akdeniz Limanları ve bütün Doğu

Akdenizliler kastedilmektedir. Ortaylı, Levanten (Doğulu) kelimesiyle, Doğu Akdeniz Limanlarının, bir anlamda da hem Bizans, hem Osmanlı döneminde yerli halktan ziyade İtalyan, Katalan, Fransız gibi Batı Akdenizlilerin kastedildiğini, onsekiz ve ondokuzuncu yüzyıllarda ise bu kelimenin Orta ve Kuzey Avrupa'dan gelerek yerleşen yabancıları da kapsadığını belirtmektedir. Ortaylı, ayrıca Osmanlı döneminde Roma-Katolik inancına bağlı Latin milletinin bu terimle anıldığını fakat yeterli olmadığını altını çizmektedir. Çünkü ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı topraklarına yerleşen Protestan veya yerli Şark Katoliklerinden bu grupla bütünleşenlerin de Levanten olarak anıldığına dikkat çekmektedir. Ona göre; genellikle yabancı pasaportlu olup, önceleri İtalyancayı sonra Fransızca'yı özgün şiveleriyle konuşup benimseyen Hıristiyanlar ve bu sosyal gruba girenler 'Levanten'dir (Ortaylı, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1994: 204-207; 2006: 23).

Ethem Eldem'e göre Levantenler, Avrupalılardır. Bunun da "Avrupalı" ve "Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Avrupalılar" gibi anlamlara gelebileceğini belirtmektedir. Ancak ilk anlama şüphe ile yaklaşırken, ikincisinin de pek çok diğer "Avrupalı" kimliğini dışladığını vurgulamaktadır. Ona göre Levanten kelimesi, genellikle "ötekini" tarif etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca Levanten kelimesinin bir kişi ya da grubun kendini tanımlaması için çok nadir kullanıldığını ve herhangi bir toplumsal analiz için geçerli bir terim ve analiz birimi olarak kabul edilemeyeceği üzerinde durmaktadır. Bu nedenle terimin nasıl ortaya çıktığını, anlamının zaman içinde ne gibi bir değişim gösterdiğini irdelemenin daha yararlı olacağını ifade etmektedir (Eldem, 2006: 11-12).

Edem' in Alexandre Handjeri (1841)'den aktardığına göre Levant; Şark (Arapça), Haver (Farsça) ve gün doğusu gibi coğrafi tanımlamalara işaret etmektedir. Fransızca "Lever" kelimesinin (kalkmak, doğmak-güneş için-) anlamlarından türeyen Levant, görüldüğü gibi genel olarak Doğu, dolayısıyla Levanten de Doğu'ya ait, Doğu'da yaşayan anlamına gelmektedir (Eldem, 2006: 11-13). Burada Doğu, Batı merkezli bir dünya görüşüne göre, Avrupa'nın doğusunu ifade etmektedir. Bu coğrafi alan da, dar bir anlamda günümüz Orta Doğu ya da Yakın Doğu ile Akdeniz'in doğusunu ifade etmektedir. Nitekim William Haris "Levant, Bir Kültürler Mozaïği" adlı çalışmasında bu coğrafi alana işaret etmektedir (Haris, 2005: 5)

Eldem, bu kelimenin Fransızcada daha ziyade Osmanlı topraklarına teka-bül eden bir bölgeyi işaret ettiğini ifade etmektedir. Levanten kelimesi de doğal olarak Osmanlı topraklarında yaşayan tüm insanları kapsayacaktır (Eldem, 2006: 14).

Eldem'in, J.W. Redhow (1880)'den belirttiğine göre, Levant kelimesinin karşılığı; "Memalik-i Osmaniye", Levanten ise "Memalik-i Osmaniyye'de doğmuş Frenk" olarak belirtilmektedir. Frenk ise "herhangi bir Avrupalı milletine mensup olan insan" anlamında kullanılmıştır (J.W. Redhow, 1880: 677'den aktaran; Eldem, 2006: 11-13).

Redhouse'da ise Levanten (Levantine - lev'antin); "Memalik-i Osmaniyye'de doğmuş, büyümüş Frenk adamı", "genel olarak o çevrede doğmuş büyümüş kimse", "az önce sözü edilen milletlere tabi ve mahsus olan" şeklinde açıklanmaktadır (By J.W Redhouse, 1922: 478). Görüldüğü gibi, bu sözlüklerde Levanten kelimesinin anlamı; Osmanlı topraklarında doğmuş bir Avrupalıyı kasteden daha dar bir anlama bürünmüştür.

Eldem, Şemseddin Sami'nin, 1898 yılında Levanten kelimesini "Aktar'ı şarkıye ahalisinden olan", 1901 de ise "Şark'ta tevellüt etmiş olan - doğmuş olan -" şeklinde bir değişimle tanımladığını belirtmektedir. Bu değişimi Eldem, Levantenleri Osmanlı topraklarında doğmuş (ve yerleşerek Doğululaşmış) Avrupalılar olarak görmek için faydalı bir adım olarak değerlendirmiştir (Eldem, 2006: 15). Gerçekten de **Kamus-i Fransevi'de** Levanten; "Aktar'ı şarkıye ahalisinden olan, Şark'ta tevellüt etmiş - doğmuş - olan", "Şark milletleri" ve "gün doğusu" gibi anlamlarla açıklanmıştır (Kamus-i Fransevi, 1900: 1350). Yine Şemseddin Sami'nin Tercüman Gazetesi ve Yapı Kredi Bankası'nın ortak hazırladığı "**Kamus-i Türki**" adlı çalışmasında Levanten; "Yakın Doğu ülkelerine yerleşmiş ve evlenerek soyu karışmış olan Avrupa asıllı kimse" olarak tanımlanmıştır (Kamus-i Türki, 1985: 798).

Eldem, Levanten kelimesinin son derece yüklü, karmaşık, esnek ve tehlikeli olduğunu, bu nedenle söz konusu kelimeye net bir tanım getirmenin zor olduğuna işaret etmektedir. Ancak kelimeye dayanak oluşturabilecek din ve ırk gibi etkenlerden yola çıkarak şu tespitlerde bulunmaktadır:

1- Dini açıdan Levantenlik, daha ziyade Katolikliğe bağlanırken, Şark Katolikliği için içine katılmamakta, ancak öte yandan özellikle İngilizlerin durumunda, birçok Protestan için bu kelimenin kullanıldığı görülmektedir.

2- Avrupa kökenine bakıldığında ise, 19. yüzyılda Polonya'dan göç eden Katolik toplumu hiçbir zaman bu tanıma dâhil edilmezken, 19. yüzyıl sonlarından itibaren Rum, Ermeni ve Yahudi kökenli insanların Levanten kelimesine dâhil edildiğine dikkat çekmektedir.

Eldem, bu tanım karmaşıklığının kelimenin Haçlılar, Venedikli-Cenevizli ve Katalanlı gibi Latin kökenli Ortaçağ toplumlarına ve daha geç dönemlerde Katolik ve Batı Avrupa ile Akdeniz kökenli olup Osmanlı topraklarında yerleşen topluluklara bağlanmasıyla son bulabileceğinin altını çizmektedir (Eldem, 2006: 21). Ancak bu tanımlamanın da son zamanlarda arzu edilen bir kimliğin icadı anlamına geldiğine işaret etmektedir. Çünkü kelime, olumlu ve olumsuz anlamlar yüklenmektedir. Örneğin, “işbirlikçi, mukallit” şeklinde tahkir ve tenkit edici tanımlamalar ile az önce ifade edilen “temize çıkarma” anlamındaki tanımlamalar ortaya çıkmakta, dolayısıyla karmaşıklık devam etmektedir. Bu nedenle Eldem, Levanten kelimesine keskin bir tanımlama yapmaktan ziyade, kelimenin arkasında gizlenen süreç ve etkenlerin incelenmesinin daha faydalı olacağını belirtmektedir. Görüldüğü gibi, bu açıklamalar, kelimenin gerçekten ne denli karmaşık ve riskli olduğunu sanırım açıkça ortaya koymaktadır.

Stefanos Yerasimos a göre Levantenler, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı topraklarına gelen, ticaretle uğraşan, arada kalmış yani tam bir milli kimlik ve yaşantı kuramamış bir toplumdur. Çünkü kendilerini, Batıdaki ulusal kimliklerinin dışında kaldıklarından bir Fransız, İtalyan, Hollandalı ya da Alman olarak da tanımlayamamaktadırlar. Bu nedenle Levantenler, yaşadıkları yer ve kültürleri başkalaşmış kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yerasimos, 2006: 31).

Arus Yumul, Stefenos Yerasimos’un “Levantenler, yaşadıkları yer ve kültürleri başkalaşmış kişilerdir” söylemine ilaveten; Levantenleri, göçmen ve göçmen kökenli oldukları için “vatansız” olarak tanımlamaktadır. Tıpkı sosyologların iki farklı kültür dünyasına ait ama hiçbirini tam olarak benimseyemeyen kişi olarak tanımladıkları marjinal/sıra dışı gruplar gibi. Bunu, **Albert Hourani** Levantenlere uyarlayarak şöyle bir tanımlama yapmıştır: Levanten, iki ya da daha çok dünyayı aynı anda yaşayan, ama hiçbirine ait olmayan, belirli bir milliyet, din ve kültüre sahip olsa da, gerçekte bunlara malik olmayan kişidir (Aktaran: Yumul, 2006: 39).

Alex Baltazzi; Batı’dan yani Avrupa’dan gelip Doğu’da (Levant’ta) birkaç nesil yerleşen Hıristiyanlara Levanten denir, demektedir. Baltazzi, Levantenlerin genellikle Latin kökenli olduğunu, ancak sonradan Protestan gibi mezheplerden olanların da bu adla anıldığını belirtmektedir. Ona göre Levantenler, dinlerini, adetlerini ve bir yerde Avrupa ile benimsedikleri bağlantılarını, düşünce tarzlarını muhafaza ederek kendilerini yaşadıkları ülkeye önyargısız bağlayan, kimliklerine bir yurt, toprak sevgisi ve Doğu felsefesi ilave eden bir toplumdur (Baltazzi, 2006: 52-53).

Pelin Böke, kendini yaşadıkları bu topraklara ait hisseden, ancak içinde yaşadıkları toplumun çoğu zaman dışında ve bazen kıyısında yaşam süren bir topluluk olarak tanımlamaktadır Levantenler'i (Böke, 2006: 141).

Feyyaz Erpi, Levanten teriminin; Fransızcadaki Lever (kalkmak, kaldırmak, güneş doğması, doğu) sözcüğünden türediğini ve genel olarak Doğu Akdeniz ülkelerini ifade ettiğini, Küçük Asya - Asia Minor (Anadolu) - anlamına da geldiğini belirtmektedir. Erpi, Levantenleri, "ne tam olarak Hristiyan Arap, ne de Müslüman değil, fakat bu bölgede yerleşip birkaç kuşak boyunca burada yaşayan Latin kökenli Katolik Avrupalılar" olarak açıklamaktadır (Erpi, 2006: 162).

Behzat Üsdiken, Levantenler için "Avrupalı anne ile babadan Şark'ta doğan çocuklar" tanımlamasını yapmaktadır (Üsdiken, 2006: 88).

Görüldüğü gibi Levanten terimi, oldukça zor bir terimdir. Belirli bir kimlik olarak tanımlanamaması, ekonomik anlamda Batılı, yaşam alanı yani Doğu Akdeniz deki kültürel yapı etkisi nedeniyle de Batı karşısında Doğulu bir toplumu ifade etmektedir. Başka bir deyişle Levanten, Doğu'nun "Batılısı", Batı'nın "Doğulusu"dur (Dikkaya, 2006: 193, 196).

Levanten kavramının bulunulan şehre, ülkeye ve mezhebe göre tanımlanması ondokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiş, yirminci yüzyılda ise üzerinde genel olarak uzlaşılan birtakım tanımlamalar kabul görmeye başlamıştır. Örneğin, genellikle İstanbul'da ve diğer büyük liman kentlerinde yaşayan, bir zamanlar bu topraklara gelerek yerleşen Venedikli ve Cenevizlilerin soyundan olan, birkaç dil konuşan, ancak derinlikli bir eğitim ve moral değerlerden yoksun olan bir topluluk, Levanten olarak tanımlanabilir (Dr. Albert Wirth'den aktaran; Pınar, 2006: 84). Ancak, aynı yazara göre, Levant'ta (Doğu'da) Ermeni ve Rum kızlarla evlilik yapan Avrupalıların soyuna da bu adın verildiği belirtilmektedir. O halde Levanten, "Avrupa'dan yani Batı'dan gelerek Levant'ta (Doğu'da) birkaç nesil yerleşen ve ulusal bir dile sahip olmayan, genellikle ticaretle uğraşan, kendini üzerinde yaşadığı topraklara ait hisseden ancak bu toplumun ne tam olarak içerisinde ne de dışarısında olan Latinler'i (Katolikler)" ifade etmektedir. Özünde Levanten, ender olan ve diğerlerine benzemeyen anlamına gelmektedir. Çünkü Levantenler de dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan diğer yerleşik yabancılar gibi ne tam Doğulu, ne de tam Batılıdır. Bir kültürler mozaiğidir, siyasi bir kimlikten ziyade ticari bir kimlik taşımaktadır. Ancak onlardan farkı, Doğu Akdeniz'de yaşamış olmaları, din ve kültürleridir.

LEVANTENLERİN TÜRKİYE'YE GELİŞ MAKSATLARI (İstanbul-İzmir)

Levantenler genellikle İtalya, Hollanda, Almanya, Fransa, gibi ülkelerden gelmişlerdir. Avusturya, Macaristan, İspanya, Portekiz ve Yunanistan adalarından gelenler de vardır. Örneğin, İzmirli Levanten şarkıcı Maria Rita Epik'in anneannesi, bir Yunan adası olan Tinos'tan İzmir'e gelmiştir. Dedesi İtalyan'dır. Görüldüğü gibi Levantenler, Osmanlı topraklarında Levanten olmayan Hıristiyanlarla da evlenmişlerdir. Zaten ülkelerinden ayrılan yabancılar ilk önce Tinos, Chios (Sakız Adası), Naksos, Saint İrini, Syra gibi adalara gitmişler, Ege güneşi altında servet aramaya koyulmuşlardır (Thournefort, 2005: 9). Bu Hıristiyanlar, daha sonra Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamışlardır - Adalardaki isyanlar ve Osmanlıdaki çeşitli ticari ayrıcalıklar nedeniyle-. Britanya, Fransa, İtalya ve Hollanda gibi "Kuvvet-i Muazzama" diye anılan dönemin güçlü devletlerinin ticaretle uğraşan tebaaları ve bunların aileleri, 19. yüzyılda Batı Anadolu'da yerleşmişler, Osmanlı İmparatorluğu içinde güçlü bir ekonomik grup oluşturmuşlardır. Ancak Türkiye'de, etkinlikleri nedeniyle daha çok İstanbul ve İzmir Levantenleri üzerinde durulmuştur. Levantenler olarak adlandırılan bu grup, büyük kârlar sağlayarak Osmanlı ekonomisinde önemli rol oynamışlardır (Erpi, 2006: 162).

Levantenler, İstanbul'da ilk olarak 991 yılında Bizans'tan aldıkları ticari imtiyazlarla yerleşmeye başlamışlardır. O dönemde yerleştikleri başlıca alanlar ise Bahçekapı, Eminönü, Fener ve Galata' (Pera- Venedik ve Ceneviz kolonisinin bulunduğu bölge)'dir. Bu imtiyazları, Amalfilliler'e ve 1112'de Alexios Komnenos tarafından Pisalılar'a, 1142'de II. İoannis Komnenos tarafından Cenevizlilere, 1261'de Paleologos Hanedanı tarafından Cenevizlilere (Venediklilerden alarak), 1453'te bir ahitname ile Cenevizlilere zımni statüsünde belirli haklar verilmiştir (Ortaylı, 1994: 204-205). Üsdiken ise, Papazların 12, Levantenlerin de 15. yüzyıldan itibaren İstanbul'a gelip yerleşmeye başladıklarını belirtmektedir (Üsdiken, 2006: 88). Ayrıca 1591 yılında verilen kapitülasyonlar da ticareti cazip hale getirmiş, bu da kente yabancıların gelişini hızlandırmıştı.

Levantenler, genel olarak ülkelerinde bulamayacakları yaşam koşulları ve iş bulma nedeniyle Doğu Akdeniz liman kentlerine gelmişlerdir. Gelişler daha çok koloni şeklindedir. Ticari ayrıcalıklar nedeniyle özellikle ticaretle uğraşan bu kişiler, Küçük Asya'da - Asia Minor (Anadolu'da) önemli zenginlik elde etmişlerdir (Üsdiken, 2006: 88).

Levantenlerin İzmir ve İstanbul'a gelip yerleşmelerinin en önemli nedeni ise, kazandıkları paraları devletten sağladıkları ticari ayrıcalıklar sayesinde sü-

rekli arttırmaktı (Üsdiken, 2006: 88). Çünkü her iki kent, ticari açıdan önemli birer limandı. Bu nedenle devlet, gümrük gelirlerini arttırmak için çeşitli toleranslar tanıyor, bu da tüccarları cezbe ediyordu. Başlangıçta sadece ticaret için gelip giden tüccarlar, zamanla buralara yerleşmeye başladı.

“Levanten Dünya” denilince ilk akla gelen millet, İtalyanlardır. Çünkü Cenevizliler Ortaçağdan bu yana ticaretle uğraşmış ve çeşitli milletlerden bu konuda ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Daha sonra Venediklilerle devam eden bu süreç, zamanla İstanbul ve İzmir’e uzanmıştır. 17. yüzyılda ise İtalya ticareti eskisine nazaran gerilemiştir. Doğu Akdeniz’de zamanla Fransız ve İngiliz etkinliği kendini göstermeye başlamıştır. Çoğu tüccar, değerli mallarını Osmanlı’nın güvenli yollarından geçirmeyi tercih ediyordu. Zaman zaman İzmir devre dışı kalsa da daha sonraları yerel yönetimlerin gümrük gelirlerini arttırmak için yabancı tüccarlara gösterdiği ayrıcalıklı tavırlar, İzmir’i de cazip hale getirdi.

Levanten dünyanın İstanbul ve İzmir’de ekonomiyi yönlendirmede büyük önemi görülmektedir. Öyle ki, İstanbul ticarete önceliği bırakmak istemezken, İzmir, art ülkesinin verimli topraklarında yetişen üzüm, incir, zeytin, bamyaya gibi sebze ve meyvelerin yanında pamuk, tütün gibi önemli endüstriyel ürünlere de sahipti. Bu nedenle İstanbul’u besleyen bir konumdaydı. Ayrıca oldukça güvenli bir ortama sahipti. Çünkü liman, coğrafi konumu itibarıyla kuzey rüzgârlarına karşı korunaklıydı. Ayrıca saldırılara karşı diğer limanlara göre daha güvenli bir yapıdaydı. Bu nedenle yabancılar-Levantenler, yerleşim için belli dönemlerde yoğunluk kazanmak üzere sürekli İzmir’e gelerek yerleşti.

LEVANTENLERİN TÜRKİYE’DE YAŞADIKLARI YERLER (İstanbul-İzmir)

Levantenler, Doğu Akdeniz liman kentlerini ikamet olarak seçmişlerdir. Bu liman kentleri; Halep, Suriye, İskenderiye, İzmir ve İstanbul’dur. Hepsinin ortak özelliği, tarihteki önemli ticaret yollarının üzerinde olmaları ve ticari akışı etkilemeleridir. Bu liman kentlerinden İzmir ve İstanbul, jeocoğrafik ve jeopolitik açıdan oldukça önemlidir. Çünkü huzurlu ve güvenli ortamlardır, ticaret için oldukça elverişli koşullar sunmaktadırlar. Bu nedenle Levantenler birkaç nesil burada yaşamışlardır. İzmir ve İstanbul’a önce Cenevizliler, sonra Venedikliler ve Fransızlar gelmişlerdir. Bunları zamanla İngilizler, Hollandalılar ve Almanlar izlemiştir. Ancak Levanten dünyaya damgasını vuran topluluk, daima Fransızlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, Levantenler arasında kullanılan dil, Fransızcadır. Fransız okulunda okumak da adeta bir Levantenlik gereğidir. Ayrıca yukarıda da ayrıntılı bir şekilde değinildiği üzere, pek çok

kaynakta Levantenlerden “Frenk” olarak bahsedilmektedir. İtalyanca ve İtalyan okulları, Levantenlerin diğer izleridir. Nitekim Osmanlı’da ticari ayrıcalığa öncelikle daima İtalyan ve Fransızlar sahip olmuştur (Yılmaz, 2006: 121).

İzmir’de Başlıca Levantenler

İzmir’de yerleşmiş bulunan ve kente gelişleri 15. yüzyıla kadar uzanan bir azınlık, bazen “Frenk”, bazen de “Levanten” adıyla genelleştirilmektedir. **Beyru** bu grubu, ithal edilmiş, buraya taşınmış ırkların bir birikimi olarak görenlerin bulunduğunu belirtmektedir. Hatta Osmanlı İmparatorluğu döneminde Avrupa kökenli yabancıların tümünün bu ad ile tanımlandığına işaret etmekte ve Avrupalı bir aileden gelmiş ve bu ülkeye yerleşmiş kişilerin tümüne “Levanten” demektedir. Frenk kelimesinin ise, bazı tanımlamalara göre tüm yabancı unsurların tanımlanmasında kullanıldığına dikkat çekmektedir. Frenk Mahallesi, Frenk Sokağı, Alafranga, Frenkçe gibi (Beyru, 2000: 13).

İzmir’de Frenk Mahallesi olarak adlandırılan sokak, denizin hemen kıyısındadır (Tavernier, 2006: 116). Bu sokakta İtalyanca, İngilizce, Fransızca ve Hollanda dilleri konuşulmakta, yabancı tüccarlar hoşgörü çerçevesinde ticari ilişkilerini sürdürmektedir. Kiliselerde rahat bir şekilde ibadetlerini yerine getirmekte, sosyal hayatta da son derece refah içinde yaşamaktadırlar. Liman çevresinde bulunan Frenk ve Levanten mahallerinde evler beyaz badanalı ve avluludur. Bu avlular yeşilliklerle bezenmiştir. Evlerin iç kısmı oldukça konforlu ve temiz olarak tarif edilmektedir. Rıhtım tarafında İngiliz, Fransız mağazaları ve bu mağazalarda Avrupa’da en son moda olan ürünler bulunmaktadır. Kitabevleri, galeriler, eczaneler ve fotoğraf stüdyoları, kenti daha bir Batılı göstermektedir (Pınar, 2001: 268). Öyle ki, Tavernier seyahatnamesinde; İzmir’i hem deniz hem de kara ticaretinde, Levant’ın en ünlü kenti ve Avrupa’dan Asya’ya ve Asya’dan Avrupa’ya giden malların toplandığı en büyük pazar olarak betimlemektedir (Tavernier, 2006: 113).

Köklerine bakıldığında, İzmir’e ilk gelen Levantenlerin daha ziyade Fransız olduğu ve onyedinci yüzyıldan itibaren yerleşmeye başladıkları belirtilmektedir. Ancak Ege Adalarından gelen İtalyanları unutmamak gerek. Bu yerleşmelerde de ibadet evlerinin etkisi vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2006: 126). Levantenler, İzmir’de daha ziyade Alsancak civarında ikamet ederlerdi (Epik, 2006: 55). I ve II. Kordon’un Alsancak (Punta) yönünde Frenk ve bugünkü itfaiyeden başlayarak tüm Alsancak (Punta)’da Rum Mahalleleri bulunurdu (Oban, 2006: 79). Kentteki canlı iş yaşantısı liman kıyısı boyunca yoğunlaşmıştı. Onsekizinci yüzyılda, Avrupa Hıristiyan’ı olarak bilinen Frenklerin kent yaşa-

mu üzerindeki etkisi de artmaya başlamıştı. Frenk Caddesi, o dönemde kentin en bakımlı ve en geniş sokağı idi. Çünkü burada çeşitli mal ve hizmetlere yönelik ticari faaliyetler sürdürülmekte, Levantenlere ait iş yeri, depo ve evler bulunmaktaydı. Öyle ki, kente gelen bazı tüccarların yabancı ülke konsoloslarının İzmir'e yakın köylerde tarıma elverişli toprakları, bahçeleri ve oturabilecekleri evleri vardı. Buca, Gaziemir (Seydiköy), Bornova (Birunabat), Narlıköy (Naldöken) ve Hacılar bunlardandı (Akyüz, 1996: 36).

İzmir'de yaşamış başlıca Levanten aileler ise; *Whittal, Giraud, La Fontane, Charnaud, Aliotti, Gout, Tibaldi, Keyser, Van Der Zee, Van Heemstra, Forbes, Edwards, Fontan d'Escalon, John Peterson, Maltass, Baltacı, Barff, De Jongh, Gavrioli, Hacı Davut Fargoh, Rees, Gouth, Prenses Borghese, Barff, Falbo, Russo İtalyan Mösyö Mikalef, Mösyö Kosta, Mösyö Falbo, Misir, Corsini, Ikard, Douls, Revans, Filibucciler, Aliberti, Blackler, Barker, Monsieur Marcel ve Sponza* aileleridir (Göçmenoğlu, 2005: 145).

Ondokuzuncu yüzyılda Levantenlerin sayısı gittikçe artmıştır. Levantenler, yaşadıkları yerlerde sosyo - ekonomik ve sosyo - kültürel hayatın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak yirminci yüzyılın başından itibaren Anadolu topraklarından ayrılmaya başlamışlardır.

Levantenler, büyük ölçüde Kurtuluş Savaşı sonrası mübadele ile Anadolu'yu terk etmeye başlamıştır. Ayrıca, 1960'lı yıllardan sonra, köşkların eskimesi ve tadilat için büyük paralara gereksinim olması dolayısıyla Levantenler, bundan vazgeçerek göç etmeyi tercih etmiştir. Çünkü Cumhuriyet Dönemi'nde köşkların bir kısmı istimlak edilerek devlet eline geçmiştir. Örneğin, İzmir'de Baltacı Malikânesi 1922'lerden sonra Buca Ortaokulu, Rees Malikânesi 1959'dan sonra İzmir Eğitim Enstitüsü olarak hizmet vermiştir. Bir diğer neden de, Aydın demiryolunun İngilizler'den alınıp TCDDY'ye verilmesi olarak gösterilmektedir. Koloni usulü iş ve yaşam tarzına sahip İngilizler, bu nedenle ticari hareketlerinde kısıtlama yaşamış ve beraberindeki kişilerle göç etmişlerdir. İncelenen kaynaklardan da anlaşıldığı gibi bu iki neden, Levantenlerin İzmir'den ayrılışını destekler niteliktedir. Günümüzde hâlâ İzmir'de yaşayan Levantenler bulunmaktadır. Bunlar da tıpkı o dönemde olduğu gibi yine ticaret işleriyle uğraşmaktadır (Oban, 2006/1: 171).

İstanbul'da Başlıca Levantenler

Onüçüncü yüzyıldan sonra İstanbul'un iş ve ticaret yaşamında önemli bir ağırlık kazanan Venedikli ve Cenovalı tüccarlar, kentin Osmanlılarca alınmasından sonra da kendilerine tanınan ayrıcalıklardan yararlanmayı sürdürdüler.

Onaltıncı yüzyılda yeni kapitülasyonların verilmesiyle, bu kesime önce Fransız, sonra İngiliz uyruklu tüccarlar da katıldı. Özellikle İstanbul'un Galata, Haliç gibi ticaret merkezlerine, Boğaziçi'ne ve Adalar'a yerleşen çoğunluğu Hıristiyan olan bu azınlıklar, din ve dillerini korumakla birlikte, evlilik yoluyla yerli halkla akrabalık ilişkileri kurdular, zamanla Osmanlı gelenek ve göreneklerini benimsediler. Devletin özel korunmasından da yararlanarak, önemli bir ekonomik güç kazandılar (Ana Britannica, (2004, Cilt: 14, s: 435).

İstanbul'da Levanten aileler, kökleri Cenova ve Venedik'e kadar uzanacak şekilde eskiydi. Çoğunun ne pasaportu ne de ikamet tezkeresi vardı. Bazıları II. Abdülhamit zamanında bir kanundan istifade ile Türk uyruğuna geçmiştir. Ancak 1925 yılında Mussolini tüm dünyadaki İtalyanları, diğer ulusların tebaalarını bırakarak İtalyan tebaasına dönmeleri çağrısında bulunmuş ve bu konuda her tür desteği sağlamıştır (Kazgan, 2006: 70).

İstanbul'da Levanten toplumunun en kalabalık olduğu dönem, tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi kuşkusuz ondokuzuncu yüzyıldır. Nitekim bu dönemde İstanbul'da 14 bin Levantenin varlığından söz edilmektedir. İstanbul'da Levanten toplumunun ilk görüldüğü semtler ise Pera (Karşı) ve Galata'dır (Üsdiken, 2006: 89).

İstanbul'daki başlıca Levanten aileler; *Deleoin, Baltazzi, Tubini, Lorando, Skolidis, Union Française, Courea, Livadari, Kristisch, Alleon, Whittal, Corpi, Schneider, Berger, Barry, Boudouy, Perpignani, Decugis, Perona, Doria, Novoni, Fornetti, Negri, Sansoni, Oliveri, Brutti, Grillos, Cavalorsa, Salvago, Chiavariler, Testa, Pisani, Contarini, Galante, Alessio, Dhe, Brazino, Paterio, Sanguinazzo, Sassi, Damarcoa, Beneventino, Polletti, Carrazzo, Cudrano, Orlando, Ralli, Corpi, Panas, Dappei, Lorenzo, Castelli, vb.*'dir (Kazgan, 2006: 70; Ortaylı, 1994: 205; Üsdiken, 2006: 90-118).

İstanbul'da yaşayan Levantenler, yabancı diplomatik misyonlara/görevlere-amaçlara ve dini gruplara ait kiliselere devam ederlerdi. Levantenlerin dini hizmet ve hakları yabancı tebaalı ruhban sınıfı tarafından yerine getirilir ve korunurdu (Ortaylı, 1994: 205).

Görüldüğü gibi Levantenler, Türkiye'de özellikle İzmir ve İstanbul'da dik-kati çekmektedir. Çünkü bu insanlar, temelde ticaretle uğraştığından, yerleşim için de liman şehirlerini tercih etmişlerdir. Çünkü ticaretle uğraşarak liman kentlerini adeta parsellemişlerdir. İstanbullu Levantenler, ticaretin getirdiği bu zenginliği özellikle bankerlikle daha da üst düzeye çıkarmıştır. Öyle ki, Galata bankerleri, Bizans devrinde Cenevizlilere tanınmış imtiyazlarla önem kazan-

maya başlamıştır. Sultan II. Mahmut zamanında da sanayi devriminin çeşitli ve ucuz malları hem İstanbullu, hem de İzmirli Levantenleri oldukça zengin etmiştir (Kazgan, 1991: 16,20, 152-157).

İzmirli Levantenlerle İstanbullu Levantenler, aynı kaderi paylaşmaktadır. Yani, her iki kentteki bu yabancı grup, bir tarafta Doğuya göre Batılı, Batı'ya (Avrupa'ya) göre Doğulu'dur. Ancak her ikisi de ticaretle uğraşmaktadır ve "Avrupalı, yabancı, Latin (Katolik)" olarak adlandırılmaktadır. Tek farkları; İstanbul'daki Levantenlerin daha eski bir geçmişe sahip olmalarıdır (Yılmaz, 2006: 120). Üstelik İstanbul'daki Levanten dünya, saraya ve yönetime daha yakındır. Ancak İzmir Levantenleri'de gerek sosyo-ekonomik gerekse sosyo-kültürel açıdan oldukça etkin bir konumdadır. Özellikle ondokuzuncu yüzyılda kent içinde oldukça canlı ve renkli bir yaşantı oluşturarak yerli kültürü olduğu kadar diğer yabancı azınlıkları da etkilemişlerdir. Öyle ki, bu dönemde farklı etnik gruplar, devletle başı derde girdiğinde, çatışmaların çözümlenmesi için Levantenleri aracı olarak görülmüşlerdi (Kasaba, 2005: 111).

LEVANTENLERDE DİL VE KÜLTÜR

Levantenler, atalarından miras kalan pek çok dili konuşabilen, genellikle Katolik mezhebine bağlı Hıristiyanlardan oluşmaktadır (Epik, 2006: 55). Konuştukları dil, kendi aralarında Rumca iken, resmi toplantılarda ya da topluluk arasında Fransızcadır (Beyru, 2000: 13). İstanbul'da özellikle Moda, Fenerbahçe ve Adalarda Türkçe, Ermenice, Rumca, İbranice ve Fransızca konuşulurdu. Levantenler, İtalyan ve Fransız okullarına giderlerdi. Anasınflarında kız ve erkek çocuklar, aynı sınıfta fakat ayrı sıralarda otururlardı. Okullardaki hocalar, örneğin İtalyan hocalar, seçilerek gelir ve İtalyan Hanedanı vakfı tarafından finanse edilirdi. İzmir'de de durum farklı değildir. Resmi yazışmalarda kullanılan dil daima Fransızca, günlük konuşmalarda ise Rumca ya da Türkçedir (Kazgan, 2006: 60, 61, 68).

Levanten kültüründe misafirperverlik önemlidir. Şöyle ki, Levantenler misafirleri için evde bulunan ve ikramlarda kullanılan çay ve yemek takımlarının özenli olmasına dikkat ederlerdi. Aristokrat ailelerde servisi ayaklı servis arabasıyla uşaklar yaparken, diğerlerinde bu servis işini evin hanımı üstlenirdi. Yemek kültürleri Türk toplumunununkiyle kaynaşsa da özel günlerde ve dini törenlerinde kendi kültürlerine has yemekler hazırlamaya özen gösterirlerdi (Epik, 2006: 56).

Günlük hayatta diledikleri gibi yaşama özgürlüğüne sahip Levantenler, Osmanlı toplumunun önemli bir tebaasıydı. Öyle ki, nasıl bir Türk dini günle-

rinde özel törenler yapıyorsa Levantenler de o günlerini rahatça kutluyor ve kiliselere gidiyordu. Levantenler genellikle ticaretle uğraşmalarına rağmen, içlerinde sefaret tercümanlığı, diplomasi gibi görevlerde bulunanları da vardı (Ortaylı, 1994: 205).

Levantenlerin hayat tarzları kuşkusuz farklıdır. Kendilerine ait cafe, balo, karnaval ve Katolik yortuları olan Levantenler, bu davranış ve kültürlerini zamanla yerli halka da katmışlardır. Sosyal hayat Levantenlerin öncülüğünde renkli bir dünyaya sahne olmuştur. Levantenler, zenginlikleri yanında eğitime önem vermeleriyle de dikkat çekmiştir. Yayın hayatında Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca çıkan yayın organlarının başlıcaları; **İstanbul'da** *Journal de Constantinople, Le Courrier d'Orient, Stamboul, La Turquie* gibi Fransızca, *Levant Herald, Levant Times* gibi İngilizce, (Ortaylı, 1994: 207); **İzmir'de** ise; *Smyrneen, Le Spectateur Orientalin (Couririer de Smyrne), Le Smyrneen, Journal de Smyrne, L'Echo de l'orient, L'Impartial de Smyrne* (daha sonraları kısaca *L'Impartial* olarak yayınlandı) ile Rumca ve İngilizce basılan *Astir en ti Anatoli (Anadolu Yıldızı* daha sonra *Astir en ti Anatoli ke filos to Neon- Anadolu Yıldızı ve Gençlerin Dostu), Amalthea, İyonikos Paratiresis, Etniki, İoniki Melisa (L'Abeille Ionien- İyonya Arısı-), Astir tis Anatolias (Anadolu Yıldızı), Elpis-Umut, Efimeris tis Smirnis (İzmir Gazetesi)* gibi gazetelerdir. Görüldüğü gibi Levanten Dünya, okumaya önem veren bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Levantenler, çocuklarını daha ziyade kendi kurdukları Fransız, İtalyan okulu gibi okullara göndermişlerdir. Bu okullarda da kendi kültürlerine göre programlar benimsemişlerdir (Beyru, 2000: 30-315).

Alınan eğitim, sosyal hayatta da bir canlanma meydana getirmiştir. Ekonomik gücü iyi olan Levantenler, yaşadıkları yerlerde önemli sosyal tesisler yapılmasında ön ayak olmuşlardır. Örneğin İzmir Buca'da Hipodromu yaptırarak tüm İzmir'i bir karnaval havası içinde bu alanda toplamayı başarmışlardır. Levantenler, at yarışlarının yanında futbola da önem vermişlerdir. Öyle ki, İzmir'de ve Buca'da Giraud ve Whittal aileleri ilk futbol karşılaşmalarının yapılmasında öncülük etmişlerdir. Ayrıca tenis oynamayı da adet haline getirmişler, bunun için kulüp de kurmuşlardır. Sosyal hayatta oldukça aktif olan Levantenler, geniş malikânelerinde büyük partiler verme geleneğine de sahiptir. Ancak bu partiler sadece eğlence amacı taşımamakta, aynı zamanda siyasetin de konuşulduğu kulis havası barındırmaktadır (Göçmenoğlu, 2005: 146; Oban, 2006: 172-173).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde Levantenlerin büyük bir kısmı, çeşitli sebeplerle (özellikle Kurtuluş Savaşı sonrasındaki nüfus mübadelesi ile) göç etmiş olsalar da Türkiye’de uzun yıllar refah içinde yaşamışlardır. Bunu fırsat buldukça kendileri de dile getirmişlerdir. 1930’lu yıllardaki ekonomik buhran, ticaretle uğraşan Levantenler için büyük bir yıkım olmuştur. Hatta çoğu Levanten çocuğu, İtalyan okulunu bitirip diploma alamamıştır (Kazgan, 2006: 67). Levantenlerin sayıları zaman içinde gittikçe azalmıştır. Ancak farklı uyruklarda ve ayrı kiliselere bağlı olmalarına rağmen, İzmir ve İstanbul’da çıkar ortaklığına, azınlık psikolojisine ve akrabalık ilişkilerine dayanan ortak bir yaşama düzeni oluşturmuşlardır.

Bu süreç sonunda İstanbul, İzmir gibi önemli liman kentlerinde ve ticaret merkezlerinde, ne tam Doğulu, ne de tam Batılı, özgün bir topluluk ortaya çıktı. Levanten adı verilen bu azınlıklar, onsekizinci yüzyıldan başlayarak Osmanlı ekonomisinde ve Avrupa ülkeleriyle siyasal, diplomatik ilişkilerde etkin, çoğu kez de belirleyici rol üstlendiler. Ancak zamanla Osmanlı uyruklarının devlete karşı olan yükümlülüklerinden başışık tutulmaları, devlet nezdindeki saygın konumları ve Avrupalılara özenen giyim kuşam ve görenekleriyle Osmanlı aydınlarının ve Türk milliyetçiliğinin tepkisini çektiler. II. Meşrutiyetin ilanından (1908) sonra Levantenlerin, özellikle ekonomik etkinliklerini azaltmaya yönelik önlemler alındı. Bunun üzerine birçok Levanten, Avrupa ülkelerine ve Amerika’ya göçtü. Türkiye’de kalanlar da Cumhuriyet’in ilanından (1923) sonra kapitülasyonların kaldırılması, iş ve ticaret yaşamına Türklerin egemen olmaya başlamasıyla ayrıcalıklarını ve güçlerini kısa sürede yitirdiler.

Levantenler İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde toplumsal ve kültürel yaşamı önemli ölçüde etkilemişlerdir. Alafranga olarak anılan yaşam biçimi, Türkiye’ye Levantenlerle girmiştir. Sayıları iyice azalmış olmakla beraber İstanbul, İzmir’de günümüzde de bazı Levanten aileler hala yaşamaktadır. ©

KAYNAKLAR

- ANA BRİTANNİCA (2004). *Levant, Levanten, Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt:14, s: 435, Ana Yayınları, İstanbul.
- ARNA, Sibel (2004). *İzmir'in Son Levantenleri*, 10.02. 2004, *Yeni Asır*.
- ATALAY, İbrahim (1992). **The Paleography of The Near East (From Late Pleistocene to Early Holocene) and Human Impact**. Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir.
- BALTAZZİ, Alex (2006). "*Levantenler ve Levantizm*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 51-54, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- BEYRU, Rauf (2000). **19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam**. Literatür Yayınları, İstanbul.
- BÖKE, Pelin (2006). "*İzmir 'Felaketi'ne Dair*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s:141-150, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- BY J.W.REDHOUSE (1922). *Redhouse M.R.A.S, English and Türkis Lexicon*, Fift impression, p: 478, Printed by H. Matteosion .
- DİKKAYA, Fahri, (2006). "*Doğu Doğu mudur, Batı Batı mıdır?*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 193-197, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, Mehmet (2005). **Levanten, Levantenlik**, Büyük Türkçe Sözlük, s: 839, Pınar Yayınları.
- ELDEM, Edhem - GOFFMAN, Daniel - MASTERS, Bruce (2003). **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti, Halep, İzmir ve İstanbul**. Tarih Vakfı Yurt Yayınları , İstanbul.
- ELDEM, Edhem (2006). "*Levanten Kelimesi Üzerine*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 55-57, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- ENCYCLOPEDIA AMERICANA (1968). **Levant**, Latin America to Lyttan, Volume 17, s: 315-316, Newyork.
- EPİK, Maria R. (2006). "*Maria mı, Rita mı?*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 11-22, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- ERPİ, Feyyaz (1975). "*İzmir'de Levanten Mimarisi*", *Mimarlık Dergisi*, 135, [15 - 18].
- ERPİ, Feyyaz (1987). Buca'da Konut Mimarisi (1838-1934): **Bir Yüzyıl Dönemi Kap-sayan Mimari Oluşumun Sosyo - Kültürel Analizi**, ODTÜ, Ankara.
- ERPİ, Feyyaz (2006). "*Toplum Kültürü ve Yerel Mimaride Yansıması-Üç Örnek: Batı Anadolu'da Türk, Rum ve Levanten Konutları*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 151-169, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- GOFFMAN, Daniel (Çeviren: ANADOL, Ayşen-KALAYCIOĞLU, Neyyir) (1990). **İzmir ve Levanten Dünya**, (1550-1650), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- GÖÇMENOĞLU, Tayfur (2005). **Beşonsekiz Treni, Buca'nın Yaşanmış Güzel Yıllarına Dair**, Belsan Yayınları, İzmir.

- HARRIS, William (Çeviren: ERTÜRK, Ercan) (2005). **Levant, Bir Kültürler Mozaïği**, Literatür Yayınları, İstanbul.
- J.W. Redhow (1880), *Redhouse's Turkish Dictionary, in two parts. English and Turkish, and Turkish and English*, Londra (s. 177).
- KASABA, Reşat (2005). **Dünya, İmparatorluk ve Toplum, Osmanlı Yazıları**, Kitap Yayınları, İstanbul.
- KAZGAN, Haydar (1991). **Galata Bankerleri**, Ünal Ofset, İstanbul.
- KAZGAN, Haydar (2006). "*Levanten Dünyasında Bir Aile ve Çocuk*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 59-70, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- KUYULU, İnci (2006). "*Bornova'da Levanten Konutları*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 171-191, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- OBAN, Raziye (ÇAKICIOĞLU) (2006/1). **İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi**. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- OBAN, Raziye (ÇAKICIOĞLU) (2006/2). "*Cultural Heritage of Asia Minor*", **International Conference on Environment: Survival and Sustainability, 19-24 February 2007**, Near East University, Northern Cyprus.
- OBAN, Raziye (ÇAKICIOĞLU) (2007). "*Tarihte İzmir'de Yabancılar-Levantenler (Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Katkılarıyla)*", "**Türkiye Doğumlu Olmayan Yerleşik Yabancılar-İzmir için Stratejik Yaklaşımlar**" Yerel Gündem 21 Kent Konseyi, 12/01/2007, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir.
- OİKONOMOS, Konstantinos - SLAARS, Bonaventure F., (Çeviren: UMAR, Bilge) (2001). **Destanlar Çağından 19. Yüzyıl'a İzmir**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (1994). *Levantenler*, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, s: 204-207, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2006). "*Levantenler*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 23-28, Bağlam Yay, İstanbul.
- PARDOE, Julia (Çeviren: ŞANDA, Bedriye) (1997). **18. Yüzyılda İstanbul**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- PEKER, Mümtaz (2004). "*Yerleşikler ve Yeni Gelenler ya da Dışlanmışların Oluşumu*", **Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı: 76 Yıl: Eylül - Ekim 2004.
- PINAR, İlhan (2001). **Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Dönemi'nde İzmir: 1608-1918**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- PINAR, İlhan (2001). "*Levant, Levanten, Levantenlik*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, Sayı 3, [53 - 57], İzmir.
- PINAR, İlhan (2002). **Efsanelerdeki İzmir, 19. Yüzyılda Eski İzmir İncelemeleri**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

- PINAR, İlhan (2006). "*Levant, Levanten, Levantenlik*", *Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO)*, Ege ve Mimari, Bahar 2006, Sayı 5, [92 - 94], İzmir.
- PINAR, İlhan (2006). "*Levant, Levanten ve Levantenlik Ya da Öteki'ni Tanımlama Bağlamında Kavramların Yeniden Üretimi*", *Avrupalı mı Levanten mi?*, s: 33-39, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2005). *Levanten, Türkçe Sözlük, Türkiye Türkçesinin En Büyük Sözlüğü*, s.1195, Doğan Kitap, İstanbul.
- SAMİ, Şemseddin (1899). *Kamus-i Türki*, s: 1248, İstanbul.
- SAMİ, Şemseddin (1900). *Kamus-i Fransevi*, 3. Baskı, s: 1350, İstanbul.
- SAMİ, Şemseddin (1985). *Kamus-i Türkü*, Temel Türkçe Sözlük, Tercüman ve Yapı Kredi Bankası Ortak Yay, 1. Baskı s: 798, İstanbul.
- SERÇE, Erkan (2000). "*İzmir Mahalleleri*", *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Nisan 2000, Sayı 1, [162 - 176], İzmir.
- SERÇE, Erkan - YILMAZ Fikret - Yetkin Sabri (Çeviren: YÖRÜK, Zafer) (2003). *Küllerinden Doğan Şehir, The City Which From The Ashes*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- ŞENOCAK, Bülent (2003). *Levant'ın Yıldızı İzmir, Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*, Şenocak Kültür Yayınları, 1, İzmir.
- TAVERNIER, J. Baptiste (Çeviren: TUNÇDOĞAN, Teoman) (2006). *Tavernier Seyehatnamesi, Stefanos Yerasimos'un Anısına*, Kitap Yayınları, İstanbul.
- TOURNEFORT, Joseph de (Çeviren: I. Kitap: BERKTAY, Ali; II. Kitap: TUNÇDOĞAN, Teoman) (2005). *Tournefort Seyehatnamesi*, Kitap Yayınları, İstanbul.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1976). *Levant, Levanten, Türk Ansiklopedisi*, Cilt: XXIII, s: 12-13, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- ÜLKER, Necmi (1994). *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I, Ticaret Tarihi Araştırmaları*, Akademi Kitabevi, İzmir.
- ÜSDİKEN, Behzat (2006). "*Pera'da Levantines, Marranes ve Yabancılar*", *Avrupalı mı Levanten mi?*, s: 71-118, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- YARANGA, Olaf (Çeviren: TÜMER, Gürhan) (2000). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1985). *Levanten, Yeni Türk Ansiklopedisi*, Cilt: 6, s: 2072, Ötügen, İstanbul.
- YERASİMOS, Stefanos (2006). "*Levanten Kimdir?*", *Avrupalı mı Levanten mi?*, s: 29-32, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Serap (2006). "*İzmirli Levantenler (17-20. yy.)*", *Avrupalı mı Levanten mi?*, s: 119-140, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- YUMUL, Arus (2006). "*Melez Kimlikler*", **Avrupalı mı Levanten mi?**, s: 39-50, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- YUMUL, Arus - DİKKAYA, Fahri (2006). **Avrupalı mı Levanten mi?**, Bağlam Yayınları, İstanbul.